DOKTORANDUSZOK ÉS DOKTOROK
II. TUDOMÁNYOS KONFERENCIÁJA
(MÁSODIK RÉSZ)

A fenntartható fejlődés kérdései a Gyöngyösi kistérség településein

BAJÁK IMRE – TÖRCSVÁRI ZSOLT

Kulcsszavak: fenntarthatóság, fenntarthatósági stratégia, lokális szint, önkormányzatok, civil szféra.

ÖSSZEFOGLALÓ MEGÁLLAPÍTÁSOK, KÖVETKEZTETÉSEK, JAVASLATOK

A kutatás célja a fenntarthatóság lokális, helyi (kistérségi, települési) megvalósítási lehetőségeinek, megoldási módjainak, ellentmondásainak és akadályainak feltárása. A kérdőíves vizsgálat az önkormányzatoknál és a lakosságnál is ismerethiányt és gyenge kezdeményezőkészséget jelzett. Igaz, napjainkban Magyarországon a fenntarthatóságot kormányzati és helyi szinten sem kezelik jelentőségének megfelelő helyen, s a nemzeti stratégia is csak 2007-re készült el. Útmutatók és esettanulmányok híján az önkormányzatok is csak tapogatóznak, és a lakosság sincsen tisztában a nemzetközi kezdeményezés jelentőségével. A törvényi háttér csak azt rögzíti, hogy a helyi hatóságok részt vehetnek ilyen stratégiák készítésében, de nem fogalmaz meg kötelezettségeket, elvárásokat. A civil szférából sem érkeznek kezdeményezések, hiszen Magyarországon a demokratikus hagyományok szerények, és a környezeti kérdések is meglehetősen hátul szerepelnek a lakosság értékrendjében. Biztatónak tekinthető, hogy a stratégiák elkészítéséhez szükséges elemek egy részével már rendelkeznek az önkormányzatok. Ajánlható a törvényi szabályozás átgondolása, útmutatók és esettanulmányok készítése és propagálása, valamint a kormányzat helyi fenntarthatóság iránti elkötelezettségének hangsúlyozása. Olyan törvény szükséges, amely kormányzati és helyi szinten is megvalósítható és kötelező előírásokat tartalmaz.

BEVEZETÉS

Az utóbbi évtizedekben világossá vált, hogy az emberiség környezetszennyező és energiapazarló életmódja hosszú távon a természeti erőforrások pusztulásához és ezáltal környezeti katasztrófához vezet, így napjainkban egyre több szó esik a fenntartható fejlődésről, valamint a környezetvédelemről. Fenntartható fejlődési stratégiák készülnek helyi, nemzeti és nemzetközi szinten, s ahogy *Kuti* és *Szabó G.* írja: „a makroszintű tervezés új megjelenési formáját ma a fenntartható fejlődési stratégiák adják" (*Kuti – Szabó G., 2003*). A helyi fenntartható fejlődési stratégiák a fenntartható fejlődés igen fontos szeletét jelentik. Az *Agenda 21* dokumentum (magyar fordításban: Feladatok a 21. századra) egy egész fejezetet szentel e témakörre, melyet *Local Agenda 21*-ként ismernek (Helyi feladatok a 21. századra). Ebben a helyi közösségek igen fontos szerepet játszanak a fenntarthatóság megvalósításában, mert a közösség tagjai vannak legin-

kább tisztában az őket és környezetüket érintő problémákkal. A Riói Nyilatkozat is kimondja: „A környezeti ügyeket – a megfelelő szinten – a legjobban az összes érdekelt állampolgár részvételével lehet megoldani" *(UNCED, 1993)*.

A *Brundtland jelentés* óta megjelent elvek és deklarált célok ellenére, melyek megállapítják, hogy a gazdaság csak a természeti környezet megóvásával párhuzamosan növekedhet, valamint hogy egy fenntartható világban a környezetvédelem, a gazdasági célok, továbbá a társadalmi egyenlőség harmonikusan összekapcsolódik, a fenntarthatóság gyakorlata meglehetősen lassan terjed. A legnagyobb előrelépés e tekintetben – az Európai Unió értékelése szerint – a helyi fenntarthatósági programokban történt (*Marselek, 2005*). „Hannoverben a *Regionális Tervezésért Felelős Miniszterek Európai Konferenciáján (CEMAT*[1]*)* 2000 szeptemberében került elfogadásra *Az európai kontinens fenntartható területfejlesztési irányelvei* elnevezésű dokumentum. A konferencián meghatározott irányelvek kiemelik az emberi jogok és a demokrácia területi dimenzióját, s olyan területfejlesztés-politikai célkitűzéseket helyeztek a középpontba, melyek elősegíthetik, hogy az életszínvonal elfogadható szintet érhessen el valamennyi tagállamában, ami összhangban áll a fenntartható, élhető település modelljével." *(Csete M., 2009)*

Csete L. (2005) fogalmazásával egyetértünk, miszerint:

„A fenntartható település az

- amelyben az életkörülmények kedvezőek, örömmel élnek az emberek;
- a település pénzügyileg fenntartható, vagyis likvid és fejlesztési forrásokkal is rendelkezik;
- az ott élők jövedelme összhangban áll a vidéki életkörülményekkel és a városban élőkével;
- a határban, a mezőgazdasági termelésben a fenntarthatóság érvényesül;
- a lakosság tudásszintje, műveltsége megfelelő;
- a lakosság egészségügyi, kulturális és információs igénye kielégíthető."

Bár Európa nyugati felében valóban előrelépésről beszélhetünk, ez Közép-Kelet-Európa országai tekintetében nem érvényes. Mint azt a *Gfk. Hungária* piackutató intézet ki is mutatta (*GfK – BCSDH, 2006*), az emberek többségének Magyarországon a fogalom mibenléte zavaros. A jelentés rámutat, hogy a lakosság mindössze 3%-a ismeri a fogalom pontos tartalmát.

A szakirodalomban több helyen is történik utalás arra vonatkozóan, hogy Magyarországon néhány település rendelkezik helyi fenntarthatósági stratégiával, vagy a helyi fenntarthatósággal kapcsolatos kezdeményezésekkel. Néhány ezek közül:

- *„A fenntartható fejlődés az önkormányzati gyakorlatban"* című kézikönyv (*Glover et al., 1999*) hét magyarországi önkormányzati kezdeményezést említ.
- *Szlávik János* tanulmánya Kőszeg városának és Karcag, Egyek és Kunmadaras térségének fenntarthatósággal kapcsolatos kezdeményezéseiről tesz említést (*Szlávik, 2002*).
- *Dankó Nóra* diplomamunkájában (*Dankó, 2006*) 9 település fenntarthatósággal kapcsolatos kezdeményezéseivel foglalkozik.
- *Csete Mária* tanulmánya a Tisza-tó környezetének fenntarthatóságát vizsgálja (*Csete M., 2005*).

Ezzel párhuzamosan megemlítjük, hogy az *Aalborgi Chartá*nak, mely a helyi fenntarthatóság fontos nemzetközi dokumentuma, négy magyarországi aláírója (Aba, Kecskemét, Monor, Nagykanizsa) is van (*The Aalborg Commitments Secretariat, 2006*).

[1] CEMAT = Conférence Européenne des Ministers responsable de l'aménagement du Territorie

Közel egy éves előkészítő munka után alakult meg 2008 októberében a *Nemzeti Fenntartható Fejlődési Tanács*. A tanács arra vállalkozott, hogy elősegítse Magyarországon a fenntartható fejlődés megvalósítását. A tanács kinyilvánította, hogy céljai elérése érdekében paradigmaváltás szükséges.

A fenntartható fejlődés néhány fontos vonatkozásával kapcsolatos felmérésünk elvégzésével szerettünk volna pontosabb képet szerezni arról, hogyan viszonyulnak a magyarországi települések a helyi fenntarthatóság kérdéséhez a vidékies jellegű Gyöngyösi kistérségben.

ANYAG ÉS MÓDSZER

A helyi fenntarthatóság kérdéseinek vizsgálatára irányuló vizsgálatainkat a Gyöngyösi kistérségben végeztük, kérdőíves felméréssel. A kérdőív a következőkre koncentrált:

- A gazdasági, társadalmi és környezeti körülmények súlya a település életében, és az egyes körülményekkel kapcsolatos problémák rangsorolása.
- A helyi fenntarthatósági stratégiáknak alapot szolgáltató dokumentumok megléte.
- A lakosság mobilizálhatósága, a helyi közösség szerepvállalása a település életét befolyásoló dokumentumok készítésében, az önkormányzatok és a lakosság együttműködésének mértéke, a közösség bevonásának módozatai a döntéshozatal és azok végrehajtásának bázisaiba.
- A fenntarthatósággal kapcsolatos kezdeményezések a településeken, a fenntarthatósági stratégia készítésének lehetősége, a tudatos tervezéssel járó pozitív változások hasznosítása, akadályozó tényezők.

A kérdőívekkel a lakosságot és az önkormányzatokat szólítottuk meg. A kérdőív első részében tájékoztattuk a megkérdezetteket a kérdőív és a kutatás céljáról, és biztosítottuk őket az adatok bizalmas kezeléséről. Önkormányzati szinten 15 kérdőív kitöltése történt meg, míg a lakossági kérdőívek kapcsán az elsődleges szempont az volt, hogy minél több település polgárai képviselve legyenek, illetve hogy egyik település súlya se haladja meg jelentős mértékben a többiét. Ez utóbbi feltétel alól egyedül a kistérség központja, Gyöngyös volt kivétel, mely méreténél és népességénél fogva a kistérségben is nagyobb hangsúlyt képvisel, ezért míg a többi település esetében a maximális kérdőívszám nem haladhatta meg a 10-et, ezt a határt Gyöngyös esetében 50 kérdőívnél határoztuk meg. A megkérdezettek kiválasztása a településeken véletlenszerűen kiválasztott ingatlanok alapján, az önkormányzat bevonásával történt. Értékelhető lakossági kérdőív 184 született.

Az általunk alkalmazott egyik módszer az adatok praktikus ábrázolása volt, 10 pontos osztályozási skálát alkalmazva. A másik módszer a főkomponens-elemzés. Ez a vizsgálat az egyik legfontosabbnak tekinthető többváltozós módszer. Alkalmazási lehetőségei széles körűek: (1) A vizsgált változókat csoportosíthatjuk az egymás közötti korrelációjuk alapján, megállapíthatjuk, hogy hány ilyen csoport van, és a csoporton belül milyen irányú és mennyire szoros a változók összefüggése. (2) A változók csoportosítását ábrázolhatjuk is. (3) A főkomponens-elemzés jól használható a többszörös regresszió-analízis helyett vagy azzal együtt.

A korlátozott terjedelem miatt a részletes elemzést egy későbbi tanulmányban közöljük.

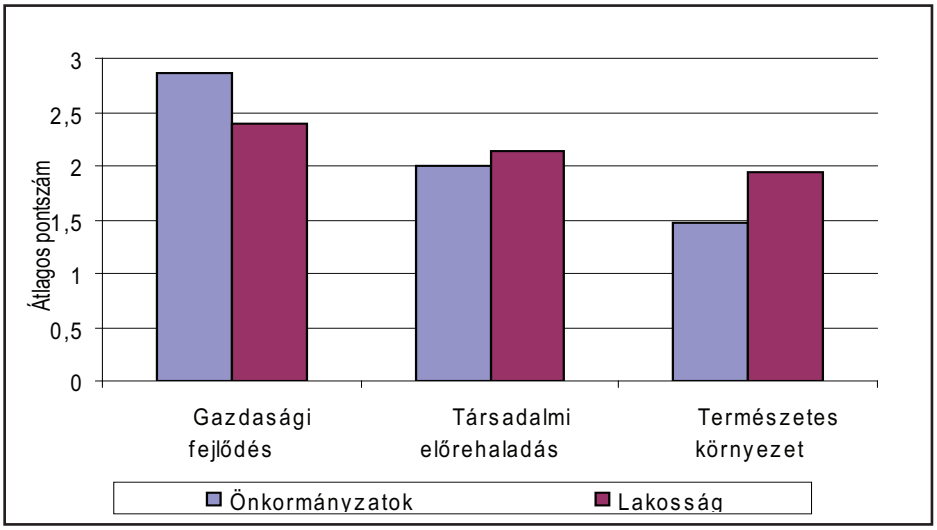
A FENNTARTHATÓSÁG ÉS A TELEPÜLÉSI PROBLÉMÁK MEGÍTÉLÉSE

A fenntarthatóság elve szerint a környezet kérdéskörét integrálni kell a gazdasági és társadalmi döntésekbe, ami a gyenge fenntarthatóság elve szerint a három kérdéskör egyenrangú kezelését, míg az erős

fenntarthatóság elve szerint a környezet prioritását jelenti. A kérdés arra vonatkozott, hogy ez miként valósul meg a települések gyakorlatában, illetve hogy a gazdasági fejlődés, a társadalmi előrehaladás, valamint a természeti környezet kérdéskörei a lakosság prioritásainak sorrendjében milyen súllyal szerepelnek. Bár a kérdés a fenti szempontok rangsorolását kérte, az olyan válaszokat is elfogadtuk, melyek két vagy három szempont jelentőségét egyenrangúként szerepeltették, hiszen már azt is előrelépésnek tekinthetjük, ha a gazdasági és társadalmi ügyeket nem helyezik a környezeti megfontolások elé. Az önkormányzatok, valamint a lakosság prioritásait az 1. ábra szemlélteti.

1. ábra

A fenntartható fejlődés tartalmi elemeinek rangsora az önkormányzatok és a lakosság körében

Megjegyzés: a magasabb értékek a fontossági sorrendben betöltött hangsúlyosabb szerepet jelölnek.

Forrás: saját összeállítás

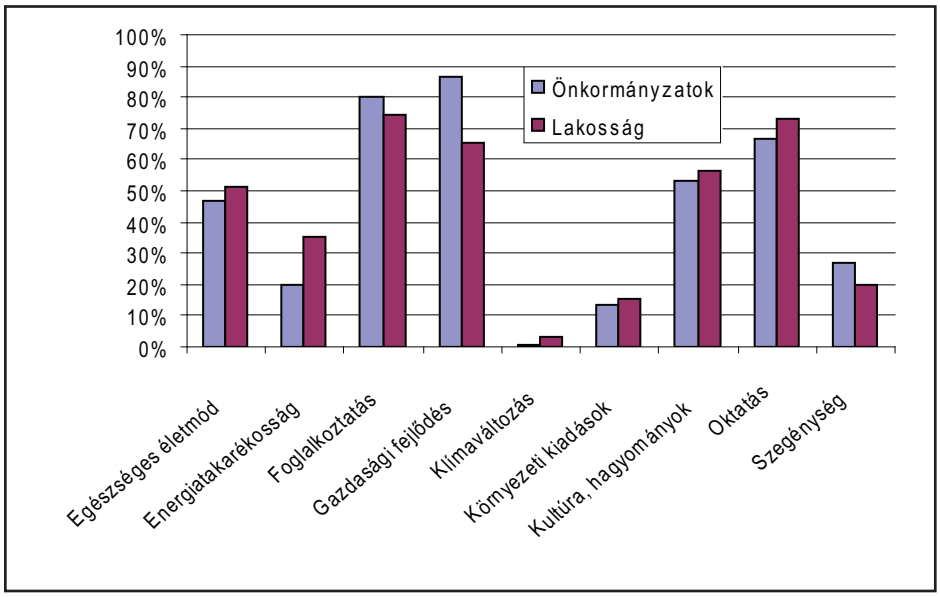
A válaszok megoszlása hűen tükrözi a magyar társadalom általános értékrendjét, mely szerint a gazdasági kérdések súlya nagyobb a társadalmi kérdéseknél, és messze meghaladja a környezeti kérdések horderejét. Nem hagyható figyelmen kívül azonban az sem, hogy lakossági körben a különbségek kisebbek. Az önkormányzatoknál a gazdasági kérdések – vélhetően az anyagi források szűkössége okán – lényegesen hangsúlyosabban jelentkeznek.

A továbbiakban 23 témakört jelöltünk meg, melyek közül a válaszadóknak (az önkormányzatoknak, valamint a magánszemélyeknek) azt a néhányat kellett megjelölniük, melyeket a település életében a legjelentősebbnek gondolnak. Az egyedüli megkötésünk az volt, hogy a megjelölt területek száma lehetőség szerint ne haladja meg a 10-et. A válaszok százalékos megoszlását – néhány kiemelt elem vonatkozásában – a 2. ábra tartalmazza. A válaszokban a prioritások többé-kevésbé megegyeznek. Az egyezés mértékének meghatározására a Spearman-féle rangkorrelációs együttható meghatározásával éltünk. Az egyes prioritásokhoz rangokat

rendelve, s ezen prioritásoknak a két rangsorban meghatározott helyét összehasonlítva adódott, hogy a két rangsor Spearman-féle rangkorrelációs együtthatója viszonylag erős egyezést mutat a vizsgált prioritások tekintetében. A vizsgált területek közül lényeges eltérés a két válaszadó csoport között csak a fogyasztói igények kiszolgálása, a tervezett életvezetés, valamint a vízgazdálkodás esetében mutatkozik. Nem meglepő ugyanakkor, hogy a vízgazdálkodás, valamint a tervezett életvezetés az önkormányzatoknál jelentősebb, mert ezekkel a kérdéskörökkel az önkormányzatok naponta szembesülnek. A lakosságnál a települési komfort is fontos, mert életkörülményeit jelentősen befolyásolja, s ennek egy lényeges eleme a lakosság, mint fogyasztók igényeinek helyben történő kiszolgálása.

2. ábra

Kiemelt jelentőségű területek a vizsgált települések életében

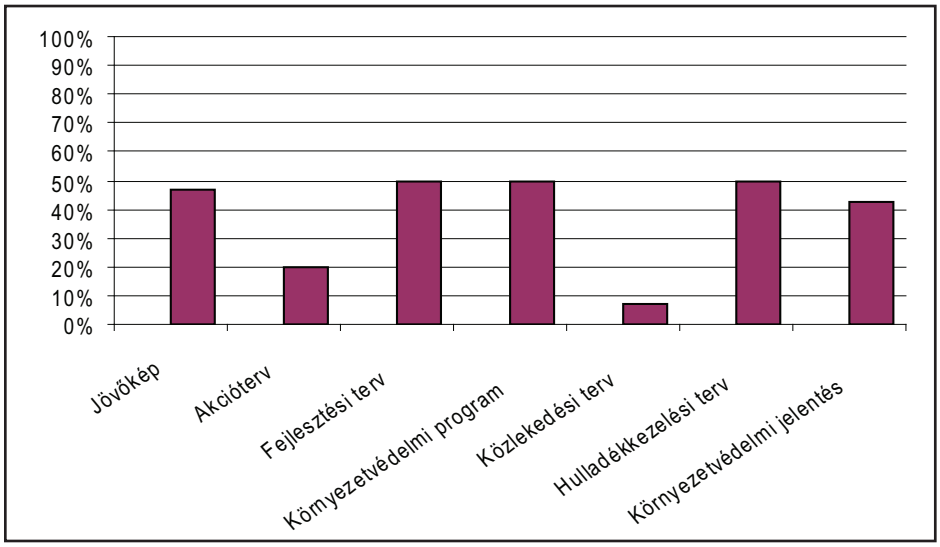

Forrás: saját összeállítás

A TELEPÜLÉSEKEN RENDELKEZÉSRE ÁLLÓ TERVEK, DOKUMENTUMOK

Lafferty és Coenen szerint (*Lafferty – Coenen, 2001*) a már meglévő környezetvédelmi és fejlesztési tervek fontos alapényezői a helyi fenntarthatóság felé mutató bottom-up jellegű kezdeményezések kialakulásának. Megvizsgáltuk, hogy az önkormányzatok mekkora hányada rendelkezik olyan dokumentumokkal, amelyek a fenntartható fejlődéssel kapcsolatosak. A 3. ábrán jól látható, hogy miközben a települések közel fele rendelkezik olyan dokumentummal, amely a település jövőképét fogalmazza meg, addig mindössze 20%-ukban található akcióterv a jövőkép megvalósításáról. Ez tulajdonképpen azt jelenti, hogy a települések tisztában vannak azzal, hogy hova szeretnének eljutni, azonban az oda vezető út kidolgozása sok esetben egyelőre még nem történt meg. Ez azért nagy hiányosság, mert a lakosság mobilizálása cselekvési terveken keresztül valósítható meg.

3. ábra

A vizsgált dokumentummal rendelkező települések aránya

Forrás: saját összeállítás

A településeken meglévő programok, tervek nagyjából egyenlő arányban találhatók meg a településeken, a közlekedési terv kivételével, amely mindössze a vizsgált települések egyikében áll rendelkezésre, ami azzal magyarázható, hogy csak a kistérség központját keresztezi főút.

A lakossági kérdőívek alapján kijelenthető, hogy a lakosság hiányos információkkal rendelkezik a települések meglévő dokumentumaival kapcsolatban. A válaszadók csak szűk hányada vett részt a települések életét befolyásoló dokumentumok kidolgozásában. A jövőre vonatkozóan ezért lényeges, hogy a település jövőképe ne csak az önkormányzatok és szakértőik, hanem a lakosság legszélesebb rétegeiben is ismert legyen. Megemlíthető, hogy az elkészült jövőképek 70%-a rövidtávú, 70%-uk nem tartalmaz mutatószámokat, és a helyi közösségek e dokumentumok elkészítésében csak csekély szerepet vállaltak.

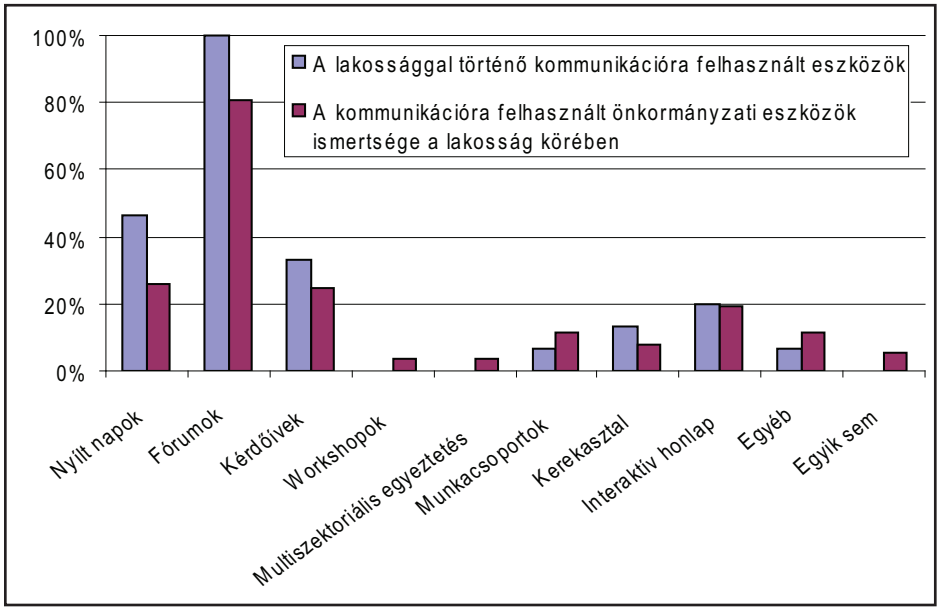
A LAKOSSÁG RÉSZVÉTELE A HELYI ÜGYEKBEN

Az aktív és politikailag mobilizálható lakosság, az érdekelt és motivált köztisztviselők, valamint a környezeti ügyek iránt elkötelezett helyi politikusok jelentős tényezőnek számítanak a helyi fenntartható fejlődés súlyának növekedésében. Ezért áttekintettük az önkormányzat, valamint a lakosság szerepét a vizsgált települések életében. A kérdőívek alapján megállapítható, hogy az önkormányzat szerepének megítélése az önkormányzat, valamint a lakosság körében lényegében megegyezik: úgy vélik, hogy minden az önkormányzat kezében összpontosul, a döntések meghozatala és végrehajtása, valamint a pénzügyek kezelése is. Az önkormányzatnak a település életében betöltött szerepét a lakosság némileg erősebbnek érzi, mint maga az önkormányzat, azonban a különbség nem szignifikáns. A lakosság szerepéről azonban megoszlanak a vélemények. Az önkormányzati kérdőívekben az a lehetőség, mely szerint a lakosság nem vesz részt tevékenyen a település életében,

nem szerepelt a válaszok között, míg a lakossági kérdőívekből kitűnik, hogy a lakosság 12%-a nem kapcsolódik a település életéhez.

4. ábra

A lakosokkal történő kommunikációs eszközöket felhasználó önkormányzatok aránya, illetve a kommunikációra felhasznált eszközök lakossági ismertsége

Forrás: saját összeállítás

A 4. ábra szerint az önkormányzatok mindegyike törekedett a lakosság bevonására, addig a lakossági kérdőívek – igaz, hogy csekély mértékben (6%) – azt mutatják, hogy ez nem minden esetben sikerült. Ez egybecseng előző megállapításunkkal, mely szerint egyes társadalmi csoportok kikerültek az önkormányzatok látóköréből.

A vizsgált településeken a lakosság társadalmi életbe való bevonásának messze legelterjedtebb módja a fórumok szervezése – jellemzően falugyűlés formájában – a lakosságot is érintő kérdésekben. Emellett jóval kisebb mértékben a nyílt napok szervezése, a kérdőíves adatgyűjtés, valamint az interaktív honlapokon történő adatközlés és adatgyűjtés is előfordul.

HELYI FENNTARTHATÓSÁG

Összegyűjtöttük a fenntartható fejlődéssel kapcsolatba hozható legfontosabb kezdeményezéseket, másrészt kérdéseink alkalmasak voltak arra, hogy a helyi fenntarthatósággal kapcsolatos vélekedéseket összesítsék. Mivel a helyi fenntarthatóság fogalma – a fenntartható fejlődés fogalmához hasonlóan – máig is csak szűk körben ismert, célszerűnek találtuk egy rövid magyarázó rész kérdőívbe illesztését, s csak ezután szerepeltek a kérdések.

Első kérdésünk a fenntartható fejlődés helyi vonatkozásával kapcsolatos kezdeményezésekre irányult. A kapott válaszok igazolták kezdeti feltevésünk helyességét, mely szerint a fenntarthatóság, és különösen a helyi fenntarthatóság még napjainkban sem örvend túl nagy ismertségnek:

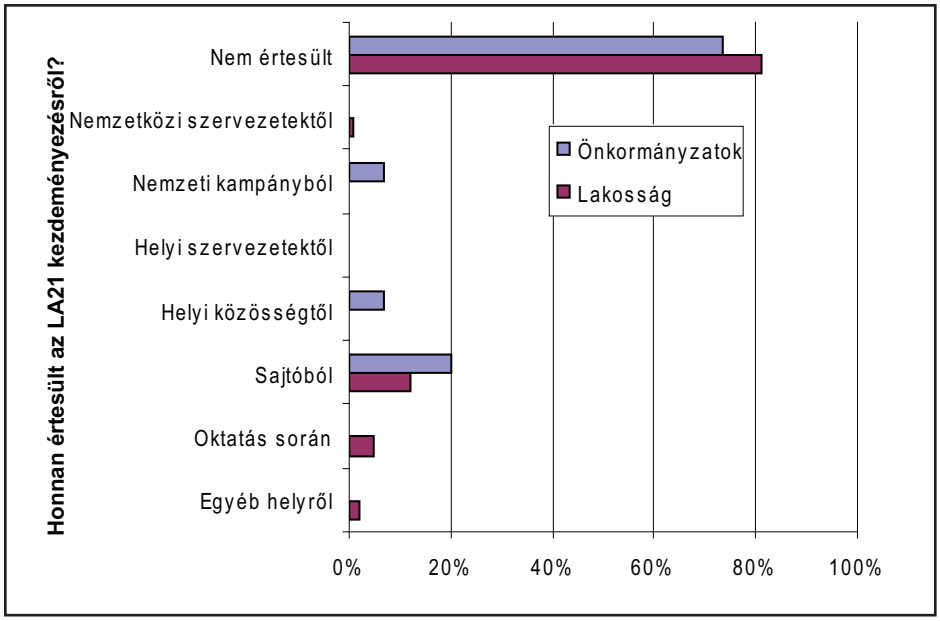
mindössze az önkormányzatok nagyjából negyede értesült valamilyen formában az LA21 kezdeményezésről (5. ábra).

A kérdésre adott válaszok azt is megmutatják, hogy a fenntartható fejlődés fogalmának megismerésére legfőképp a sajtóból került sor, más információforrások szerepe elenyésző. Ez annak tudatában különösen meglepő, hogy ismereteink szerint a *Belügyminisztérium* 2002-ben minden önkormányzat számára eljuttatott egy példányt abból a helyi fenntarthatósággal kapcsolatos útmutatóból, melyet a téma két kiváló képviselője, *Szlávik János és Turchany Gyula* szerkesztett (*Szlávik – Turchany, 2002*). Annak ellenére, hogy az útmutató elkészült, érdemi következményei sajnos nem lettek, nem indult be a helyi fenntarthatóságra vonatkozó stratégiák készítésének olyan hulláma, mint más országokban (pl. Olaszország, Spanyolország). Igaz, ezekben az országokban a folyamatot a nemzeti kormányzat jelentős szerepvállalása is kísérte.

Megjegyzendő, hogy még ha igen kis mértékben is, de az oktatás is szerepet kap a válaszok között. Az oktatás szerepét célszerű erősíteni. A Károly Róbert Főiskolán is kezdeményezték a fenntartható fejlődés témakörének tantervekbe történő erőteljesebb szerepeltetését.

5. ábra

A helyi fenntarthatósággal kapcsolatos kezdeményezések ismertsége az önkormányzatok, valamint a lakosság körében

Forrás: saját összeállítás

A fenntartható fejlődéssel kapcsolatos települési kezdeményezések az önkormányzatok 46%-ában találhatók. Jól mutatja a kezdeményezések hatékonyságát, hogy a lakossági válaszadók hasonló hányada (42%) értesült erről, azaz a kezdeményezések a lakosság érdeklődésére számot tartanak.

Negatívumként említhető, hogy a vizsgált önkormányzatok közül egy sem vesz részt nemzetközi fenntartható fejlődéssel kapcsolatos programban. Ez egyrészt az

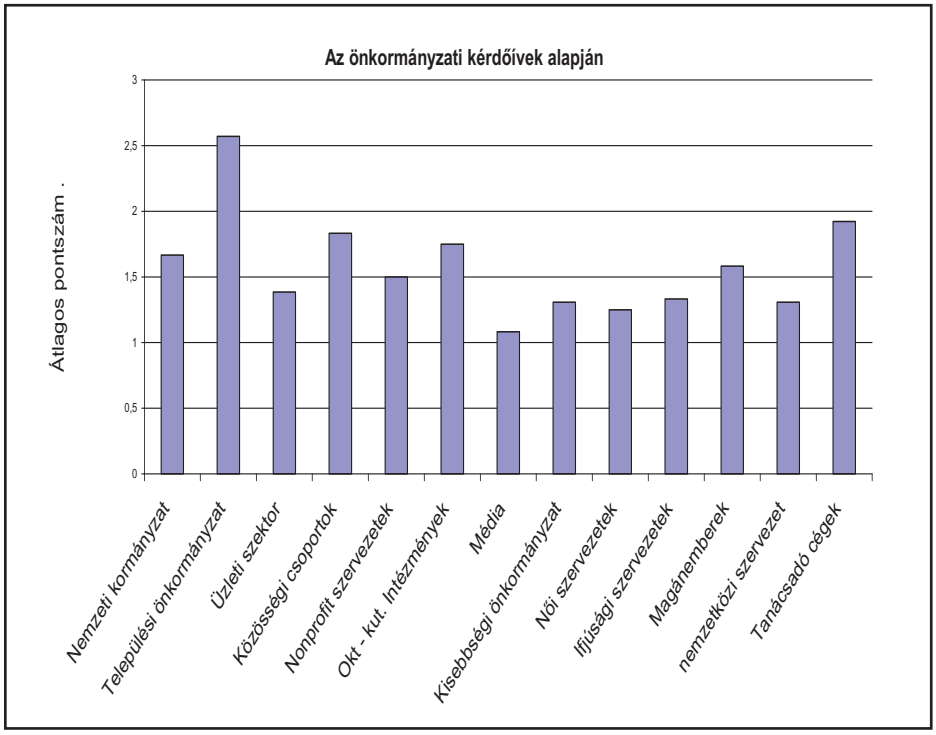
információhiánnyal, másrészt pénzhiánnyal, tagdíj befizetésével függ össze.

A következő kérdés annak tisztázására irányult, hogy melyek azok a szereplők, akiknek szerepe lehet, illetve kellene hogy legyen a helyi fenntarthatósági stratégiák készítésében, illetve végrehajtásában.

Az önkormányzatokhoz azzal a kéréssel fordultunk, hogy saját korábbi tapasztalataikra alapozva becsüljék meg, hogy a társadalom mely csoportjaira milyen mértékben számíthatnának a helyi fenntartható fejlődés stratégiájának kialakításakor. A kapott válaszokat a 6. ábra összegzi.

6. ábra

Az egyes szereplők szerepvállalási lehetőségének mértéke a települések helyi fenntarthatósági stratégiájában

Forrás: saját összeállítás

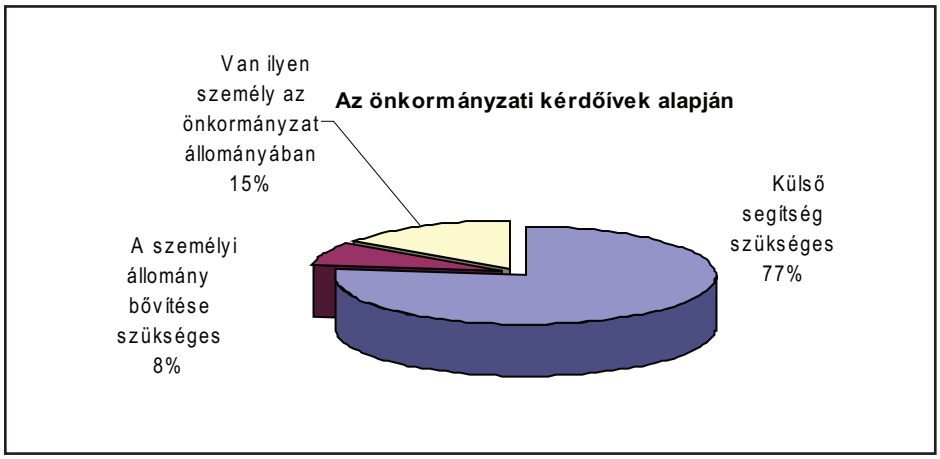
A válaszok aránya jól mutatja, hogy a település önkormányzata a helyi fenntarthatósági stratégia kialakításakor elsősorban önmagára számíthat, valamint kisebb mértékben a tanácsadó cégekre, a különböző közösségi csoportokra, valamint az oktatási-kutatási intézményekre. A tanácsadó cégek szerepvállalásának fontosságát az önkormányzatok igen lényegesnek ítélik, melyre magyarázatul szolgálhat, hogy az önkormányzatok tisztában vannak a település hadra fogható erőforrásaival, s így könnyen láthatják úgy, hogy egy új típusú stratégia kidolgozása a településen csak külső segítség igénybevételével képzelhető el, főként ha ez a külső segítségnyújtó önmaga kínálkozik. Nem árt azonban tisztában lenni azzal, hogy a fizetett szakértők általi kezdeményezések nem

minden esetben fejezik ki megfelelően a közösség prioritásait (*Baják, 2007a*).

A fenntarthatósággal kapcsolatos dokumentumok és kezdeményezések, valamint a stratégiakészítésben fontos szerepet játszó szereplők felderítése után a stratégiakészítés jelenlegi helyzetét vizsgáltuk az önkormányzatok körében. Az iránt érdeklődtünk, hogy jelen pillanatban az egyes települések hogyan állnak, illetve hogyan látják a stratégiakészítés helyzetét a közeljövőben. Ezen a téren rossz a helyzet. Mindössze egy települési önkormányzat gondolja úgy, hogy ilyen jellegű stratégia a településen jelenleg is van, míg egy település úgy látja, hogy a stratégia alapjai meglennének. A települések 85%-a esetében azonban egyhamar nem várható érdemi előrelépés.

7. ábra

A helyi fenntarthatóság személyi feltételei az önkormányzatok körében

Forrás: saját összeállítás

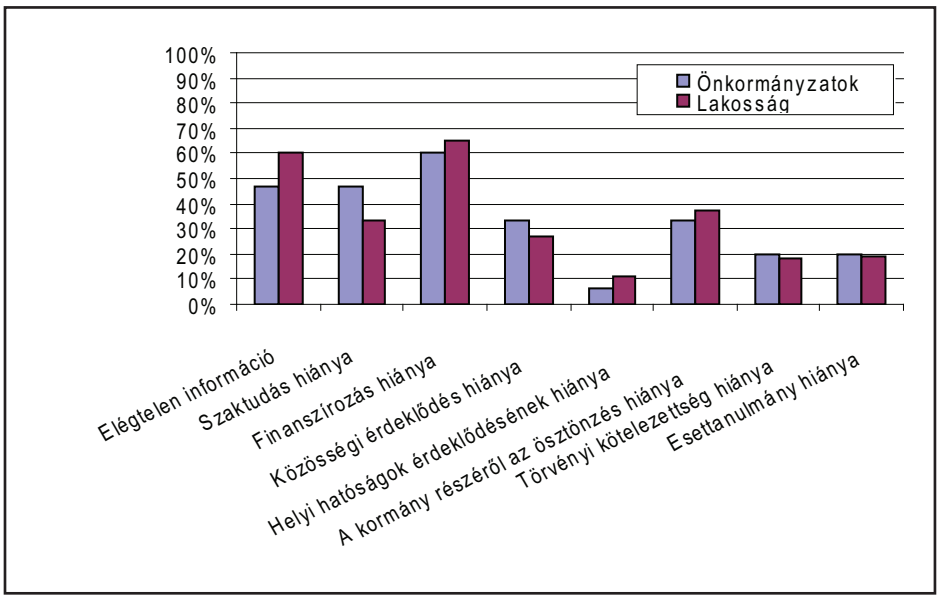
Ugyancsak fontos kérdés, hogy van-e olyan személy (vagy osztály) az önkormányzatnál, akinek a helyi fenntarthatósággal kapcsolatos ügyek kezelése a szakterületéhez kapcsolódik, s így a feladatkörébe tartozhatna? Az eredményeket a 7. ábra összesíti. Az ábrából kitűnik, a vizsgált önkormányzatok nagyjából háromnegyede esetében a helyi fenntartható fejlődés stratégiájának önerőből való megvalósítása a személyi feltételek miatt nehézségekbe ütközne, ahhoz külső szakértők bevonása szükséges. Ez indokolja a tanácsadó cégek szerepvállalásának hangsúlyos szerepét a 6. ábrán. (Az önkormányzatok legfőbb szereplőknek önmagukon kívül a különböző tanácsadó cégeket látják.)

A következőkben kérdéseink arra összpontosultak, hogy melyek azok a tényezők, amelyek befolyásolják a helyi fenntarthatóságot (8. ábra). A kapott válaszok a két esetben nagyfokú hasonlóságot mutattak. A legfontosabb tényező – hipotézisünknek megfelelően – a finanszírozás hiánya volt. Ennek magyarázata az, hogy az önkormányzatok lehetőségei behatároltak, hiszen saját forrással csak korlátozott mértékben rendelkeznek, azaz nagyban függnek a felsőbb szintekről érkező pénzösszegektől, melyek azonban nem szabad felhasználásra érkeznek. A saját források felhalmozása is jórészt olyan tevékenységekből származik, amik a környezetet károsítják: helyi adókból (iparűzési adó, gépjárműadó, parkolási díjak), valamint

zöldterületek eladásából. Ezen kívül Magyarországon nincsenek olyan pályázatok, melyek kimondottan a fenntartható fejlődést, illetve a stratégiák készítését szolgálják, sem más olyan lehetőségek, amelyek bármiképpen támogatnák ezeket a kezdeményezéseket (pl. díjak) (*Baják, 2007b*), azaz mint azt a 8. ábra is mutatja, jelentős akadályozó tényező a kormányzati ösztönzés hiánya is.

8. ábra

A helyi stratégiák megalkotását akadályozó tényezők

Forrás: saját összeállítás

Levonható a következtetés, mely szerint helyi szinten az érdeklődés megvan a helyi fenntartható fejlődési stratégiák irányában, azonban a települések, s azok önkormányzatai önerőből mozdulni nem képesek, a nemzeti kormányzat jelentősebb mértékű szerepvállalását szükségesnek tartják. A települések – különösképpen a kis települések – a nemzeti kormányzattól várják a kezdőlépés megtételét, különösen pénzügyi eszközök biztosítása formájában, azaz egy top-down jellegű nemzeti program a helyi fenntarthatóság előmozdításáért elősegítené a helyi önkormányzatok aktívabb szerepvállalását.

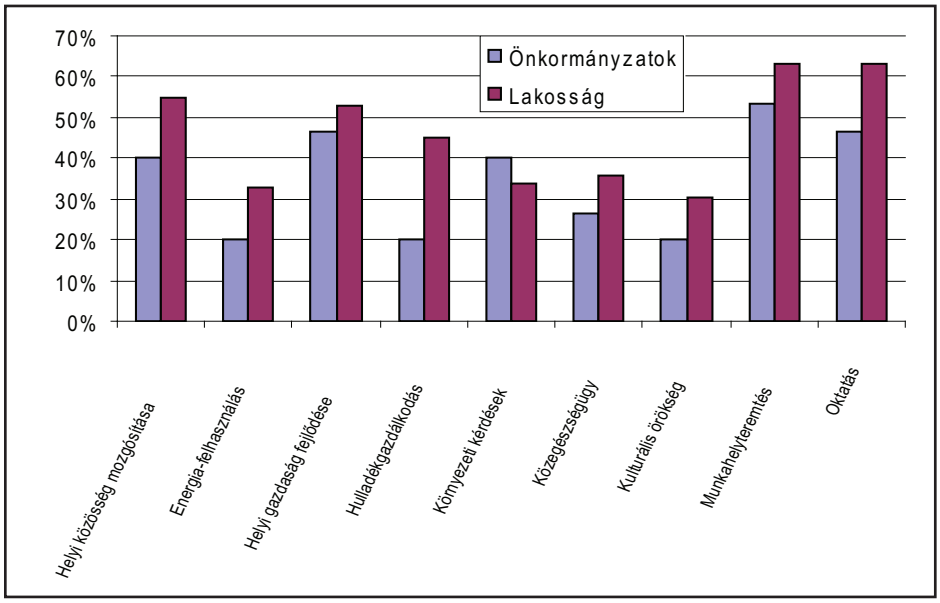
Végezetül azokról a kérdéskörökről érdeklődtünk, melyeket a helyi fenntarthatósági stratégiákban a válaszadók szerint szerepeltetni kellene. A 9. ábra azokat a területeket mutatja, melyeket a települési önkormányzatok, valamint a helyi lakosság a helyi fenntarthatóság eszméjével összehangolhatónak, s ezáltal egy lehetséges települési fenntartható fejlődési stratégia alapjainak gondol.

Az önkormányzatok és a közösség véleménye nagyrészt egybecseng a legfontosabb és legkevésbé fontos területeket illetően. Ugyanakkor az ábrából az is kitűnik, hogy a környezeti kérdések itt már nagyobb súlyt képviselnek, többnyire a középmezőnyben foglalnak helyet, némely területnek az élmezőny végére is sikerült odakerülnie.

A települések lakossága a lokális célokra koncentrál. A globális célok – melyek alapvetően a fenntartható fejlődés gondolatkörének mozgatórugói – háttér-

9. ábra

A helyi fenntarthatósági stratégia lehetséges területei az önkormányzatok, valamint a lakosság szemszögéből

Forrás: saját összeállítás

be szorulnak, pedig a lokális és globális céloknak harmonizálni kell. Ez alapján megkerülhetetlen a klímaváltozás figyelembe vétele (*Csete – Nyéki, 2006*), a fenntartható agrárgazdaság és vidékfejlesztés kapcsolata (*Csete – Láng, 2005; Magda S. et al., 2009*), a fenntartható fejlődés elveinek és indikátorainak kidolgozása (*Szlávik – Csete M., 2004; Fábián et al., 2007*), valamint a környezetgazdálkodás és fenntartható fejlődés összefüggései (*Marselek et al., 2006*).

A stratégia kialakításakor ennek értelmében figyelni kell arra is, hogy nehogy a stratégia csak nevében legyen az ami, azaz egy fenntarthatósági stratégia, miközben céljai a globális célokkal ellenkező irányba mutatnak. A stratégia kialakításakor tehát folyamatosan szem előtt kell tartani, mi is az eredeti cél, miért is készül ez az új szempontú stratégia (1. táblázat).

1. táblázat

A települések életének legfontosabb területei, valamint a helyi fenntartható fejlődési stratégia lehetséges területei

A települések életének legfontosabb területei		Az LA21 lehetséges területei	
Terület	Jelentőség	Terület	Jelentőség
1. Oktatás	75%	1.Munkahelyteremtés	62%
2. Foglalkoztatás	74%	1.Oktatás	62%
3. Közbiztonság	70%	3.Helyi közösség mozgósítása	55%
4. Gazdasági fejlődés	63%	4.Helyi gazdasági fejlődése	52%
5. Kultúra	59%	5.Biztonság	46%

Forrás: saját összeállítás

Az 1. táblázat is igazolja, hogy minden településen jelentkezik a fenntarthatósággal összefüggésbe hozható probléma.

A helyi önkormányzatoknál jelentkező legfontosabb problémák a pénzügyi források hiánya, a fenntarthatóság helyi aspektusával kapcsolatos információk hiánya, a szakértelemhiány (főként a kis településeken). Nincsenek törvényi kötelezettségek a helyi stratégiák készítését illetően, és nincsenek díjak, támogatások e kezdeményezések előmozdítására. Másrészt számos önkormányzat rendelkezik olyan dokumentumokkal (környezetvédelmi jelentés, fejlesztési tervek), melyek a helyi fenntartható fejlődési stratégia alapját képezhetik, valamint több településen vannak a fenntarthatósággal kapcsolatba hozható kezdeményezések. Mindazonáltal a vizsgált települések legtöbbjének külső tanácsadó cégek segítségét kellene igénybe vennie. Az útmutatók és hozzáférhető esettanulmányok száma ugyancsak növelendő. Magyarországon nincsenek mélyen gyökerező hagyományai a demokráciának, az emberek nehezen mozgósíthatóak. A környezetvédelmi csoportok gyenge érdekképviseleti képességgel bírnak. A környezeti szempontok rendszeresen alulmaradnak a gazdasági érdekekkel szemben. Ezek után nem meglepő, hogy csak néhány helyi közösség akad, mely vállalkozik erre a bonyolult, ám jövője szempontjából meghatározó feladat elvégzésére.

Az évtizedek alatt kialakult helyzetet jelenleg a LEADER keretében létrehozott rendszer módosítja, a kistelepülések elszigeteltségét és felkészületlenségét nagymértékben mérsékli. A LEADER legutóbbi változata lehetőséget ad arra – sőt időnként kikényszeríti –, hogy csak olyan fejlesztések pályázatai kerüljenek előtérbe, amelyek gyakorlatilag az egész országot átfedő kistérségek stratégiájában meghatározott céloknak felelnek meg. Ez a változat alulról építkezik, ami azt jelenti, hogy a kistérséghez tartozó minden egyes település rögzíti és továbbítja a területre vonatkozó elképzeléseit. Ezek figyelembevételével az erre a célra kialakított helyi akciócsoportok (HACS) meghatározzák a térség aktuális fejlesztési lehetőségeit. Ezt meghirdetik, és az egyes települések ennek figyelembevételével határozzák meg konkrétan a számukra elfogadható fejlesztési elképzeléseket. Ezeket a HACS felülbírálja egyrészt formailag, másrészt tartalmilag, és amennyiben mindkét szempontból megfelelő, azt külön még a területhez tartozó kiemelt polgármesterekkel felülvizsgáltatja. Mindezek alapján dönt a HACS a pályázatok elfogadásáról és támogatottságáról, majd ezt követően a megvalósításról. Ez a megoldás áthidalja és mérsékli mindazon anomáliákat, melyek különösen a kistelepülések vonatkozásában jelentettek hátrányt. Így azok a fejlesztések is előtérbe kerülnek, amelyek nem csak egy, hanem több kisebb település közös projektjét jelentik.

FORRÁSMUNKÁK JEGYZÉKE

(1) Baják I. (2006): Az Aalborgi folyamat és magyar vonatkozásai. ACTA Debreceniensis, 2006/20. Különszám. – (2) Baják I. (2007a): Helyi fenntarthatóság: felülről irányítva vagy alulról szerveződően. AVA 3, Debrecen, 2007 – (3) Baják I. (2007b): Gátló tényezők a helyi fenntarthatóság térnyerése előtt Magyarországon. ACTA Debreceniensis, 2007/26 Különszám. – (4) Csete L. (2005): A fenntartható agrár- és vidékfejlesztés rendszere. „Agrárgazdaság, Vidékfejlesztés, Agrárinformatika" Nemzetközi Konferencia, Debrecen. 15 p. (CD lemezen) – (5) Csete L. – Láng I. (2005): A fenntartható agrárgazdaság és vidékfejlesztés. MTA Társadalomkutató Központ, Budapest, 313 p. – (6) Csete L. – Nyéki J. (2006): A klímaváltozás és a magyarországi kertgazdaság. „Agro-21 Kutatási Programiroda", Budapest, 260 p. – (7) Csete M. (2005): Fenntarthatóság a Tisza-tó értékelésében. Eszterházy Károly Főiskola Tudományos Közleményei – Acta Oeconomica XXXII: 37-47. pp. – (8) Csete M. (2009): A fenntarthatóság kistérségi vizsgálata. Doktori (PhD) értekezés. Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem Gaz-

daság- és Társadalomtudományi Kar, Budapest – (9) Dankó N. (2006): Települési és kistérségi fenntarthatósági programok eddigi tapasztalatai Magyarországon – különös tekintettel a környezetmenedzsment lehetőségekre. Diplomamunka, BME Gazdaság- és Társadalomtudományi Kar, Budapest, 65 p. – (10) Fábián Gy. – Marselek S. – Abayné Hamar E. (2007): Fenntartható fejlődés Észak-Magyarországon. Nemzetközi Tudományos Konferencia, Gödöllő, 142 p. (CD lemezen 1-11. pp.) – (11) GfK – BCSDH (Magyarországi Üzleti Tanács a Fenntartható Fejlődésért) (2006): Véleménykutatás a fenntartható fejlődésről, 1000 megkérdezett. – (12) Glover F. – Horváth M. – Juned S. – Kiss F. – Kubala M. – Vágvölgyi G. – Woodward J. (1999): A fenntartható fejlődés az önkormányzati gyakorlatban. (kézikönyv) KGI Budapest – (13) Kuti I. – Szabó G. (2003): Környezetpolitikai tervek és stratégiák az Európai Unióban és Magyarországon. OTKA-pályázat, kut. koncepció (kézirat), Debreceni Egyetem AVK, 2003. márc., 29 p. – (14) Lafferty, W. M. – Coenen, F. (2001): Conclusions and perspectives. In: Lafferty, W. M. (ed.): Sustainable Communities in Europe. Earthscan Publications Ltd, London, Sterling, VA, 266-304. pp. – (15) Magda S. – Magda R. – Marselek S. (2009): Possibilities of the sustainable development of the rural economy. AVA Nemzetközi Konferencia Debrecen, 1045-1056. pp. – (16) Magyar Köztársaság Kormánya (2005): A fenntartható fejlődés stratégiájának szempont- és követelményrendszere. Melléklet a fenntartható fejlődés stratégiájára vonatkozó szempont- és követelményrendszerről, valamint a stratégia kidolgozásának tartalmi és szervezeti kereteiről szóló 2053/2005. (IV. 18.) Korm. Határozathoz, Budapest, 22 p. – (17) Marselek S. (2005): Az észak-magyarországi régió fenntartható fejlődésének lehetőségei. "Agrárgazdaság, Vidékfejlesztés, Agrárinformatika" Nemzetközi Tudományos Konferencia, Debrecen, 1-6. pp. (CD lemezen) – (18) Marselek S. – Fábián Gy. – Abayné Hamar E. (2006): Környezetgazdálkodás és fenntartható fejlődés. Tudományos Konferencia Mosonmagyaróvár 1-6. pp. (CD lemezen) – (19) Marselek S. – Wölcz A. – Pummer L. (2004): A gazdálkodás fenntarthatóságának elmélete és gyakorlata. Tudományos Konferencia Mosonmagyaróvár (CD lemezen) – (20) Szlávik J. (2002): A helyi-kisregionális szint szerepe a fenntarthatóságban. A Budapesti Közgazdaságtudományi és Államigazgatási Egyetem Környezettudományi Intézetének tanulmányai. Budapest – (21) Szlávik J. – Csete M. (2004): A fenntarthatóság érvényre jutása és mérhetősége települési-kisregionális szinten. Gazdálkodás XLVIII. évf. 4. sz. 10-28. pp. – (22) Szlávik J. – Turchany G. (2002): Útmutató a Fenntartható Fejlődés Helyi Programja (LA21) elkészítéséhez. Budapest, BME Környezetgazdaságtan Tanszék (Önkormányzati tájékoztató – különszám, Belügyminisztérium), 111 p. – (23) The Aalborg Commitments Secretariat (2006): Participants of tThe European Sustainable Cities & Towns Campaign. Signatory Local Authorities of The Aalborg Charter (2006). http://www.aalborgplus10.dk/media/short_list_18-02-2009_1_.pdf – (24) UNCED (1993): Feladatok a 21. századra (Az ENSZ Környezet és Fejlődés Világkonferencia dokumentumai), Föld Napja Alapítvány, Budapest, 433 p.